

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ
ОПРЕДЕЛЕНИЕ
ПРОЦЕДУРА ЗА ПИЛОТНО СЪДЕБНО РЕШЕНИЕ
ПО ДОПУСТИМОСТТА НА

Жалба № 52070/08

от Rafal ŁATAK
срещу Полша

Европейският съд по правата на човека (Четвърто отделение), в заседание от 12 октомври 2010 г. в състав:

Nicolas Bratza, *председател*,

Lech Garlicki,

Ljiljana Mijović,

David Thór Björgvinsson,

Ledi Bianku,

Mihai Poalelungi,

Vincent Anthony de Gaetano, *съдии*

и Lawrence Early, *секретар на отделението*,

Като взе предвид горепосочената жалба, подадена на 13 октомври 2008 г.,

Като взе предвидопределението за предоставяне на приоритет на горепосочената жалба съгласно правило 41 от Правилника на Съда,

Като взе предвидрешението делото да се разгледа едновременно с делото *Łomiński срещу Полша* (№33502/09) съгласно правило 42, параграф 2 от Правилника на Съда,

Като взе предвидокончателните пилотни решения по делата *Orchowski срещу Полша* (№17885/04) и *Norbert Sikorski срещу Полша* (№17599/05), постановени на 22 октомври 2009 г., по-специално констатацията по член 46 от Конвенцията, според която пренаселеността в полските затвори и места за задържане под стража показва структурен проблем,

Като взе предвидсведенията, представени от ответника Правителството и сведенията, представени в отговор от жалбоподателя,

След разисквания, определи, както следва:

ПО ФАКТИТЕ

1. Жалбоподателят г-н Rafał Łatak е полски гражданин, който е роден през 1977 г. и живее в Писковице. Пред съда бе представяван от г-жа B. Słupska-Uczkiewicz, адвокат във Вроцлав. Полското правителство (наричано по-нататък „Правителството“) бе представявано от своя представител, г-н J. Wołásiewicz, от Министерството на външните работи.

А. Обстоятелствата по делото

2. Фактите по делото, както са представени от страните, могат да се обобщят, както следва:

1. Задържане на жалбоподателя

3. На 23 юли 2008 г. жалбоподателят започва да изтърпява присъда „лишаване от свобода“. Първоначално е разпределен в затвора Брзег, където остава до 10 септември 2008 г.

4. От 10 септември до 27 ноември 2008 г. е настанен в центъра за задържане под стража в Гливице (Areszt Śledczy).

5. От 27 ноември 2008 г. до 17 юни 2009 г. е настанен в затвора Циежин.

6. На 17 юни 2009 г. жалбоподателят е преместен в затвора Ястрзэбие Здрой, място за лишаване от свобода (общезитие) от полуоткрит тип, където има възможност да работи извън затвора. На 31 юли 2009 г. жалбоподателят избягва от работното си място и се укрива до 25 септември 2009 г. – датата, на която е задържан в затвора Бялолека във Варшава.

7. На 26 ноември 2009 г. жалбоподателят е прехвърлен в затвора Стрэлце Ополские, където остава до 2 декември 2009 г.

8. И накрая, на 2 декември 2009 г. е прехвърлен в затвора Брзег, където изтърпява присъдата и понастоящем.

2. Условия, при които жалбоподателят изтърпява наказанието

9. Страните дадоха в някаква степен различни сведения за условията на задържане на жалбоподателя в горепосочените места за лишаване от свобода.

(а) Сведения на жалбоподателя

10. Жалбоподателят посочи, че през целия период на лишаването му от свобода е държан в претъпкани и мръсни килии.

11. В мястото за задържане под стража в Гливице е бил разпределен в килия, предназначена за трима души. В действителност е бил в килия с петима лишени от свобода. Въпросната килия е била 12 м² (по 2 м²/човек), но върху значителна част от площта са били тоалетната, шест легла, три маси и шест стола. Поради това затворниците не са могли да се движат из килията и по цял ден са седели на леглата си. Мебелите и оборудването са били стари и износени. В килията е нямало вентилация.

12. По-нататък, след прехвърлянето му в затвора Циежин жалбоподателят е бил настанен в килия с размери 6 м², предназначена за двама души. Жалбоподателят обаче е бил с още трима души, което означава по 1,5 м²/човек.

(б) Сведения на Правителството

13. Правителството посочи, че периодът, през който жалбоподателят е бил държан в килии, в които не е било спазено закононото изискване за мин. 3 м²/човек, е 254 дни.

Правителството представи следните данни за условията, при които жалбоподателят е изтърпявал наказанието си във всяко от местата за лишаване от свобода.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

(i) Затвор Брзег (от 23 юли до 10 септември 2008 г.)

14. От 23 юли до 29 август 2008 г. жалбоподателят е бил настанен в килия с размери 10,82 м², в която пространството за всеки лишен от свобода е било по-малко от законовото изискване за мин. 3м²/човек.

15. От 29 август до 10 септември 2008 г. е бил настанен в същата килия, но изискването за минимално пространство е било спазено.

(ii) Място за задържане под стража Гливице (от 10 септември до 27 ноември 2008 г.)

16. През този период жалбоподателят е бил настанен в килия, която не е отговаряла на законовото изискване за минимално пространство на затворник.

(iii) Затвор Циешин (от 27 ноември 2008 г. до 17 юни 2009 г.)

17. През този период жалбоподателят е бил настанен в килия с размери 38,24 м², която е споделял в различни интервали с още 8 до 13 души. Правителството представи таблица, която показва движението на лишените от свобода за съответните интервали от време, от която става видно, че наличното пространство за един човек е било между 2,90 м² и 4,78 м².

(iv) Затвор Ястрзбие Строй (от 17 юни до 31 юли 2009 г.)

18. От 17 юни до 21 юли 2009 г. жалбоподателят е бил настанен в килия с размери 21,21 м², в която наличното пространство за един затворник е било по-малко от законовото изискване за минимално пространство.

19. От 21 до 31 юли 2009 г. жалбоподателят е бил настанен в две различни килии. Там е било спазено законовото изискване за минимално пространство.

20. Тъй като мястото за лишаване от свобода е от полуотворен тип, килиите са били отворени през деня и лишените от свобода са могли да се движат свободно из помещенията. Имали са също възможност да се разхождат и да играят футбол и волейбол.

(v) Затвор Бялолека (от 25 септември до 24 ноември 2009 г.)

21. През този период жалбоподателят е бил настанен в три различни килии с размери съответно 15,04 м², 15,00 м² и 15,96 м², които е споделял с още 3 до 5 лишени от свобода. Пространството на един човек е било между 2,50 м² и 3,75 м².

(vi) Затвор Стрелце Ополские (от 26 ноември до 2 декември 2009 г.)

22. Жалбоподателят е бил настанен в килия, която отговаря на законовото изискване за минимално пространство.

(vii) Затвор Брзег (от 2 декември 2009 г. до настоящия момент)

23. От 2 до 9 декември жалбоподателят е бил настанен в килия № 2 с размери 12,85 м². След това е бил преместен в килия № 7 с размери 26,85 м². И в двете килии е било спазено законовото изискване за минимално пространство. Понастоящем жалбоподателят продължава да изтърпява наказанието си в затвора в Брзег.

3. Действия на жалбоподателят във връзка с условията му на задържане

24. Жалбоподателят не е подавал официални оплаквания пред затворническите власти. Нито пък е завеждал граждански иск за непозволено увреждане, с който да иска подобряване на условията на изтърпяване на наказанието или обезщетение за твърдяно нарушение на личните

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

му права. Той обаче е посочил, че на много срещи с надзорния състав и администрацията на местата за лишаване от свобода е поставял въпроса за условията му на настаняване.

Б. Релевантно национално законодателство и практика

1. *Национално законодателство и практика преди пилотните съдебни решения Orchowski и Norbert Sikorski (приети на 13 октомври 2009 г. и постановени на 22 октомври 2009 г.)*

(а) Общи правила за условията на задържане

(i) Кодекс за изпълнение на наказателните присъди

25. Към момента на материалните факти член 110 от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди (*Kodeks karny wykonawczy* – наричан по-нататък „Кодексът“) предвижда, че:

- „1. Осъденото лице се настанява в отделна килия или в килия с други лишени от свобода.
2. Пространството в килията не може да бъде по-малко от 3 квадратни метра на задържано лице.“

26. Член 248 от Кодекса, който представлява законовата основа за възможността за временно настаняване на лишени от свобода в килии с размери под законовия минимум от 3 м², както е приложимо към момента на материалните факти, предвижда следното:

- „1. В особенооснователни случаи директорът на място за лишаване от свобода или за задържане под стража може да вземе решение за настаняване на лишени от свобода за известно време в условия, при които пространството в килията е по-малко от 3 м² на човек. За всяко такова решение се уведомява незабавно пенитенциарен съдия.
2. Министърът на правосъдието определя чрез наредба правилата, които трябва да спазват съответните власти в случаите, когато броят на лицата в местата за лишаване от свобода и задържане под стража надхвърля в национален мащаб общия капацитет на тези заведения....“

(ii) Наредби на министъра на правосъдието

27. На основание член 248 от Кодекса министърът на правосъдието издава през 2000 г., 2003 г. и 2006 г. три последователни наредби с едно и също заглавие: „Наредба за правилата, които да спазват съответните власти, когато броят на задържаните лица в местата за лишаване от свобода и задържане под стража надвишава в национален мащаб общия капацитет на тези заведения“ (*Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów*).

Първата наредба („Наредбата от 2000 г.“) е издадена на 26 октомври 2000 г. Отменена е на 26 август 2003 г. от втората наредба („Наредбата от 2003 г.“), която влиза в сила на 1 септември 2003 г. (вж. цитираното по-горе решение по дело *Orchowski*, § 76).

На 19 април 2006 г. е издадена третата наредба („Наредбата от 2006 г.“), която влиза в сила на същия ден. Тя отменя предишната наредба от 2003 г. и остава в сила до 6 декември 2009 г., т.е. датата, на която влиза в сила решението на Конституционния съд от 26 май 2008 г. (вж. цитираното по-горе решение по дело *Orchowski* и параграф 29 по-долу). Всички наредби съдържат същите разпоредби, даващи право на директорите на местата за лишаване от свобода да настаняват временно лишени от свобода в килия с пространство под 3 м²/човек в случаите, когато в национален мащаб е недостатъчен общият капацитет на полските места за лишаване от свобода.

28. Параграф 1.1 от Наредбата от 2006 г. предвижда:

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

„В случай че броят на настанените в местата за лишаване от свобода и задържане под стража, както и в заведенията за задържане към тях, наричани по-нататък „заведения“, надвишава в национален мащаб общия капацитет на тези заведения, генералният директор на Службата на затворите предоставя в седемдневен срок от деня на надвишаване на капацитета информация за това, наричана по-нататък „информация“, на министъра на правосъдието, регионалните директори на Службата на затворите и директорите на затворите...“

Параграф 2 от Наредбата гласи:

„1. След като получи съответната информация, регионалният директор на Службата на затворите и директорът на затвора имат задължението, всеки от тях в рамките на правомощията си, да предприемат действия за приспособяване на частите, които иначе не са включени в капацитета на затвора [за настаняване], за да отговорят на изискванията за килия.

....

3. Задържаните лица се настаняват в допълнителни килии за определен период от време, след като се надвиши капацитетът на затвора.

4. В случай че се изчерпят възможностите за допълнително настаняване в приспособените килии, задържаните лица може да бъдат настанени за определен период от време в условия, при които пространството в килията е по-малко от 3 квадратни метра на човек.“

(b) Решение на Конституционния съд от 26 май 2008 г. (по дело № SK 25/07)

29. На 26 май 2008 г. Конституционният съд постановява основополагащото си решение относно противоконституционността на член 248 от Кодекса (вж. т. 26 по-горе), поради това, че позволява с оглед на всякакви практически цели безсрочното и произволно настаняване на лишени от свобода в килии, в които пространството на човек е под законовия минимум от 3 м², което води до хронична пренаселеност в полските затвори и излага задържаните лица на риск от нечовешко отношение.

30. Най-важните части от това определение са посочени в параграф 85 от решението по дело *Orchowski* в параграфи 79-88 от решението по дело *Norbert Sikorski*, в които също има съществени цитати от обосновката.

За целите на настоящото определение, решението може да се обобщи по следния начин:

31. Конституционният съд поддържа, че член 248 от Кодекса е в нарушение на член 40 (забрана за изтезания или жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание), член 41, ал. 4 (правото на задържаното лице на човешко отношение) и член 2 (принципът на върховенството на закона) от Конституцията. Изразява се виждането, че пренаселеността сама по себе може да бъде квалифицирана като нечовешко и унижително отношение. Ако е в съчетание с допълнителни утежняващи обстоятелства, може дори да се определи като изтезание. Във връзка с това съдът отбелязва, че дори законовият стандарт за минимално пространство от 3 м²/човек в килията е сред най-ниските в Европа.

32. По-нататък Конституционният съд подчертава, че предназначението на въпросната разпоредба е да се прилага само в особено основателни случаи, например при възникване на бедствие с инженерната или строителната инфраструктура на затвора. Законова разпоредба, която урежда извънредни ситуации, не трябва да поставя под никакво съмнение определянето на тези допустими обстоятелства, минималния размер на килията и максималното време, когато се приложат новите стандарти. Тя трябва също да определя ясни принципи за това колко пъти едно задържано лице може да бъде настанено в условия, които не отговарят на стандартните изисквания, и точните процедурни правила, приложими към тези случаи.

За разлика от това, член 248 от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди дава на директорите на местата за лишаване от свобода широка възможност за преценка какво представлява „особено основателни обстоятелства“ и впоследствие „толерира“ постоянното

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

състояние на пренаселеност в местата за лишаване от свобода. Текстът на този член разрешава настаняването на задържани лица в килии, където пространството е под законовия минимум за неопределено време, и не определя минимално допустимо пространство.

33. Като отчита „постоянната пренаселеност в полските места за лишаване от свобода“, Конституционният съд постановява, че член 248 от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди трябва да преустанови обвързващото си действие в срок от осемнадесет месеца от датата на публикуване на решението.

Решението е публикувано в Журнала на законите (*Dziennik Ustaw*) на 6 юни 2008 г.

Конституционният съд обосновава забавеното влизане в сила на решението с необходимостта да се предприемат редица мерки за реорганизиране на цялата пенитенциарна система в Полша, за да се реши най-накрая проблемът с пренаселеността. Освен това се посочва, че е необходима и паралелна реформа в криминалната полиция, за да се постигне по-широко прилагане на превантивни мерки, различни от лишаването от свобода. Съдът отбелязва, че незабавното влизане в сила на решението би утежило вече съществуващото патологично положение, при което поради недостиг на пространство в килиите в полските затвори много осъдени лица не могат да изтърпяват присъдите си. Към момента на постановяване на съдебното решение, от проблема с пренаселеността са засегнати около 40 000 души.

(с) Жалби доуправатана затворите и съдебен контрол върху решения, издадени от управатана затворите

34. Подробно описание на релевантното национално законодателство и практика (приложими към съответния момент) във връзка с правото на задържаното лице да подава жалби, молби или да оспорва незаконосъобразни решения на управатана затвора пред пенитенциарен съдия и пенитенциарен съд в хода на изпълнение на наказателната присъда или заповед за задържане под стража се съдържа в параграф 77 от решението по дело *Orchowski* в параграфи 51-58 от решението по дело *Norbert Sikorski*.

(d) Гражданскоправни средства за защита

(i) Отговорност за нарушаване на лични права по Гражданския кодекс

35. Член 23 от Гражданския кодекс съдържа неизчерпателен списък на т.н „лични права“ (*dobra osobiste*). Разпоредбата гласи:

„Личните права на лицето, като, по-специално, здраве, свобода, чест, свобода на съвестта, име или псевдоним, образ, поверителност на кореспонденцията, неприкосновеност на дома, научна или артистична дейност, [както и] изобретения и подобрения, са защитени от гражданския закон независимо от защитата, уредена в други законови разпоредби.“

Член 24, алинея 1 от Гражданския кодекс предвижда:

„Лице, чиито лични права са застрашени [от нарушаване] от трета страна, може да потърси възбрана освен ако дейността [за която се отнася оплакването] не е незаконна. В случай на нарушение [засегнатото лице] може да поиска също страната, причинила нарушението, да предприеме необходимите стъпки, за да отстрани последствията от нарушението... В съответствие с принципа на този кодекс [засегнатото лице] може да потърси и парично обезщетение или да поиска от съда да присъди адекватна сума в полза на конкретен обществен интерес.“

36. Съгласно член 448 от Гражданския кодекс лице, чиито лични права са били нарушени, може да потърси обезщетение. В релевантната част текстът на разпоредбата гласи:

„Съдът може да присъди адекватна сума като парично обезщетение за нематериални вреди (*krzywda*), причинени на лице, чиито лични интереси може да са били нарушени. И обратното, засегнатото лице, независимо от предявен иск за други средства за правна защита за

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

отстраняване на последствията от претърпяното нарушение, може да поиска от съда да присъди адекватна сума в полза на конкретен обществен интерес...“

37. Членове 417 и следващи от Гражданския кодекс на Полша предвиждат отговорност на държавата за непозволенни действия.

Член 417, алинея 1 от Гражданския кодекс (изменен текст) предвижда:

„Държавният финансов орган или [в зависимост от случая] орган на самоуправление или друго юридическо лице, което отговаря за упражняването на публична власт, носи отговорност за всякакви вреди (*szkoda*), причинени от незаконосъобразно действие или бездействие [извършено] във връзка с упражняването на публична власт.“

(ii) *Срокове на давност за гражданските иски на основание непозволенни действия*

38. Член 442¹ от Гражданския кодекс определя срокове на давност за гражданските иски на основание непозволенни действия, включително иски по член 23 във връзка с членове 24 и 448 от Гражданския кодекс. Тази разпоредба – в редакцията ѝ от 10 август 2007 г. – предвижда в релевантната част на текста следното:

„1. Иск за обезщетение за вреди, нанесени от непозволенни действия, губи давност след три години от датата, на която ищецът е научил за щетата и за отговорното за нея лице. Този срок на давност обаче не може да бъде по-дълъг от десет години след датата, на която е настъпило събитието, причинило щетата.“

(е) Решение на Върховния съд от 28 февруари 2007 г. (по дело № V CSK 431/06)

39. В решението си Върховният съд признава за първи път, че задържано лице може съгласно член 24, във връзка с член 448 от Гражданския кодекс, да подаде граждански иск срещу държавния финансов орган и да търси обезщетение за нарушаване на личните му права, по-специално, на правото на достойно и лично пространство (*intymność*) поради пренаселеност и неадекватни условия на живот и хигиена в място за лишаване от свобода. По-нататък в решението се посочва, че тежестта на доказване за това, че условията в мястото за лишаване от свобода отговарят на законовите стандарти и че не е имало нарушение на лични права, се носи от ответника, управател на затвора.

Във връзка с това Върховният съд се позовава на законното изискване за минимално пространство от 3 м² на човек, като припомня, че само в основателни случаи, определени в член 248 от Кодекса, и в съответствие с процедурата, уредена в Наредбата от 2006 г., този минимум може да бъде намален за даден период, който трябва да бъде определен точно и да не е прекалено дълъг – тъй като представлява изключение от правилото.

Върховният съд припомня също два основни принципа, залегнали в основата на член 24. Първо, ответникът носи отговорност съгласно тази разпоредба независимо дали има вина, или – не. Второ, има презумпция за незаконосъобразност на действия, нарушаващи лични права, което означава, че ищецът е освободен от доказване на това обстоятелство, при което ответникът има задължението да покаже пред съда, че действията му са били в съответствие със закона.

40. Други подробности от гражданския иск, по който е постановено решението (и който впоследствие е отхвърлен), са посочени в параграфи 80-81 от решението по дело *Orchowski* в параграфи 66-70 от решението по дело *Norbert Sikorski*.

(ф) Свързана съдебна практика на полските граждански съдилища

41. По делата *Orchowski* и *Norbert Sikorski* Правителството представя дванадесет съдебни решения от 2006 г. и 2007 г. и девет съдебни решения от 2008 г., постановени от полски граждански съдилища по дела, заведени от бивши затворници във връзка с твърдени от тях

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

нарушения на личните им права. Тези искиове се отнасят до различни ситуации, сред които настаняване заедно с лишени от свобода, които пушат, хранителни отравяния, телесни повреди, причинени от други затворници, риск от заразяване с вируса на СПИН, както и пренаселеност в затвора.

При четири окончателни решения, постановен в края на 2007г. и при десет окончателни решения, постановени през 2008 г. на жалбоподателите са присъдени обезщетения за нарушения на личните им права по причина на пренаселеност и нехигиенични условия в килиите им. В някои от случаите жалбоподателите са били настанявани в килиите заедно с пушачи или лица с хепатит С.

В параграфи 79 и 82-83 от решението по дело *Orchowski* и в параграфи 65 и 71-74 от решението по дело *Norbert Sikorski* има по-подробно описание на релевантните определения.

2. Развитие след гореизложените пилотни съдебни решения

(а) Изпълнение на решението на Конституционния съд от 26 май 2008 г.

42. В изпълнение на горепосоченото решение на Конституционния съд, по силата на което член 248 от Кодекса се обезсилва на 6 декември 2009 г. (вж. параграф 33 по-горе), на 9 декември 2009 г. Парламентът приема изменения и допълнения към Кодекса за изпълнение на наказателните присъди (*ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy*) (наричани по-нататък „Измененията от 2009 г.“). Законът влиза в сила на 6 декември 2009 г. и въвежда някои нови подробни правила относно временното настаняване на задържани лица в килии с пространство под минималното законово изискване за 3 м²/човек.

43. В член 110 на Кодекса след алинея 2 се въвеждат нови алинеи 2а-і.

В алинея 2а са изброени извънредните обстоятелства, при които може да се приложи намаляване на пространството в килията на човек за максимален период 90 дни. В релевантната част текстът на разпоредбата гласи:

„2а. Управителят на затвор или място за задържане под стража може да настани задържано лице за определен период не по-дълъг от 90 дни... в килия, в която пространството на едно задържано лице е по-малко от 3 м², но не по-малко от 2 м² в случаите на:

- 1) Въведено военно положение, извънредно положение или природно бедствие...;
- 2) обявен риск от епидемия в региона, в който се намира мястото за лишаване от свобода или задържане под стража, или избухване на епидемия или риск от епидемия в затвора или мястото за задържане под стража – при което се отчита степента на заплахата за живота и здравето;
- 3) Необходимост да се предотвратят други събития, които съставляват пряка заплахата за сигурността [на задържано лице] или сигурността на затвора или мястото за задържане под стража, или за да се облекчат последствията от такива събития;“

В алинея 2б са изброени конкретни обстоятелства, при които управителната част може да намали пространството в килията на човек под 3 м² за не повече от 14 дни.

„2б. Директорът на затвор или място за задържане под стража може да настани задържано лице за определен период не по-дълъг от 14 дни... в килия, в която пространството на едно задържано лице е по-малко от 3 м², но не по-малко от 2 м², ако е необходимо лицето да бъде настанено незабавно в мястото за лишаване от свобода или задържане под стража, където няма свободни места в килиите:

- 1) лицето е осъдено на лишаване от свобода за повече от 2 години;
- 2) лице, посочено в член 64, алинеи 1 и 2 и член 65 от Наказателния кодекс [рецидивист];
- 3) лице, осъдено за закононарушенията, посочени в членове 197-203 от Наказателния кодекс [сексуални престъпления и престъпления срещу морала];
- 4) осъдено лице, което [е избягало] от затвор;

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

- 5) осъдено лице, което по време на отпуск от затвор или място за задържане под стража се е укрило и не се е върнало в затвора или мястото за задържане под стража;
- 6) лице, прехвърлено от друг затвор или място за задържане под стража по силата на решение, издадено от съда или прокурора, за да участва в съдебно заседание или друго процесуално действие;
- 7) лице, задържано под стража, което е изпратено в затвор поради неуважение на съда или спрямо което се прилага друга принудителна мярка;

Алинея 2с гласи следното:

„2с. Периодът, посочен в алинея 2б, може да бъде продължен само след одобрение от пенитенциарен съдия. Продължителността на целия период на настаняване в условията, посочени в алинея 2б, не може да надвишава 28 дни.“

...

Алинеи 2е-2і гласят следното:

„2е. В решение, издадено съгласно алинеи 2а-2с, се уточнява периодът на настаняване и причините за настаняването [на задържано лице] в условията, при които пространството на човек е под 3 м², и се посочва срокът, за който [задържаното лице] ще бъде в тези условия.

2ф. Съдът разглежда жалбата срещу решение, издадено съгласно алинеи 2а-2с в срок от 7 дни.

2г. Решение за настаняване [на задържано лице] в условията, посочени в алинеи 2а-2с, се отменя незабавно, ако вече не са налице причините за издаването му .

2h. В ситуацията, посочени в алинеи 2б и 2в, [на задържаното лице] се осигурява с половин час по-дълъг [отколкото обичайния] ежедневен престой на открито и възможност за използване на допълнителни културни и образователни дейности или спортни занимания.

2і. Разпоредбите на алинеи 2б и 2с може да не се прилагат спрямо същото [задържано лице] по-рано от 180 дни от крайната дата на периода на настаняване в условията, посочени в тях.“

44. След измененията от 2009 г. в член 151 от Кодекса, който изброява обстоятелствата, при които може да се спре изпълнението на присъда, повсеместната пренаселеност в местата за лишаване от свобода е включена като допълнително обстоятелство, което оправдава спирането на изпълнението. В релевантната част текстът на разпоредбата гласи:

„1. Съдът може да спре изпълнението на присъда „лишаване от свобода“ за период до 6 месеца, ако незабавното изпълнение на наказанието би довело до тежки последствия за осъденото лице или семейството му или ако броят на задържаните лица в затворите и местата за задържане под стража надвиши в национален мащаб капацитета на тези заведения.“

45. С измененията от 2009 г. се отменя Наредбата от 2006 г. (вж. и параграфи 27-28 по-горе) и се добавя нова алинея 5 към член 110 от Кодекса. Съгласно тази алинея министърът на правосъдието определя с помощта на наредба правилата, които трябва да следват съответните власти в случаите, когато броят на задържаните лица надвиши в национален мащаб общия капацитет на затворите и местата за задържане под стража.

46. На 25 ноември 2009 г. министърът на правосъдието издава наредба относно правилата, които трябва да следват съответните власти, когато броят на задържаните лица в затворите и местата за задържане под стража надвиши в национален мащаб общия капацитет на тези заведения. Наредбата влиза в сила на 6 декември 2009 г.

(b) Развитие на съдебната практика във връзка с искове за нарушения на личните права

(i) Съдебни решения на граждански съдилища, представени от Правителството

47. Правителството, както подхожда и при делата *Orchowski* и *Norbert Sikorski*, представя списък с дела, по които ищците – задържани лица – искат обезщетение за нарушение на личните им права и в някои случаи получават такова обезщетение. Списъкът частично се припокрива с представения при пилотните дела. В него са включени 19 граждански дела,

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҐАТАК СРЕЩУ ПОЛША

свързани с различни иски за обезщетение по членове 23 и 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс, заведени от задържани лица срещу управателната затвори.

48. В пет решения, а именно:

№ IАСа 586/06, Апелативен съд Гданск, от 20 септември 2006 г., дело, заведено от А.В.;

№ IАСа 1245/05, Апелативен съд Гданск, от 20 септември 2006 г., дело, заведено от W.L.;

№ IАСа 709/07, Апелативен съд Шчечин, от 10 януари 2008 г.; дело, заведено от Norbert Sikorski (за подробности по делото и резултата вж. посоченото по-горе, решение по дело *Norbert Sikorski*, §§ 40-42);

№ IАСа814/07, Апелативен съд Познан, от 31 октомври 2007 г.; дело, заведено от К.К.;

№ IVСа 193/07, Регионален съд Слупск, от 15 юни; дело, заведено от L.W.

съдилищата са присъдили на ищите обезщетение за нанесени вреди на здравето им в резултат от продължителното им задържане с лица, които пушат в килиите. Не са присъдени обезщетения за пренаселеност.

49. По делото на лицето S.G. (решение на Апелативния съд Краков от 23 февруари 2007 г., № IАСа 103/07) съдът посочва, че няма законово основание да се присъди обезщетение на ищеца по причина на пренаселеност, тъй като намаленото пространство в килията под стандартния минимум е било направено по силата на разпоредбите на Наредбата от 2003 г. Следователно тази мярка не може да се счита за незаконосъобразно действие, което да служи като основание за прилагане на разпоредбите за защита на личните права (за повече подробности вж. решение по дело *Orchowski*, § 82).

50. При другите 13 дела съответните съдилища са присъдили на ищите обезщетение по причина на пренаселеност и нехигиенични условия в килиите им. Съдебните решения са постановени на различни дати между март 2007 г. и юли 2008 г.

51. Правителството представя и екземпляри от още две окончателни решения по граждански дела, заведени от задържани лица.

Първото решение обаче, постановено от Апелативния съд Варшава на 18 март 2008 г. по дело № IАСа 587/07, заведено от лицето М.М., което е с психично заболяване, е свързано с иск за претърпени вреди в резултат от погрешна диагноза и, впоследствие, липса на психиатрично лечение в мястото за лишаване от свобода. По това дело не се поставя въпросът за пренаселеността.

52. Второто решение е постановено от Апелативния съд Лодз на 16 юни 2009 г. по дело № IАСа 332/09, заведено от лицето J.P.

Искът на ищеца за обезщетение за нарушение на личните му права поради пренаселеност, нехигиенични условия на задържане и настаняване в килии с лица, заразени с вируса на СПИН и хепатит С, е отхвърлен на първа инстанция от Регионалния съд Лодз. Въпреки че поддържа, че е безспорно, че J.P. е бил настаняван в пренаселени килии, което несъмнено представлява нарушение на личните му права, съдът посочва в заключение, че ищецът не е демонстрирал, че поради това е било увредено здравето му. Следователно, не намира основание да му присъди обезщетение.

Апелативният съд променя решението и присъжда на ищеца обезщетение в размер на 5 000 полски злоти (прибл. 1 300 евро към момента на материалните факти). Съдът припомня някои принципи, относими към решенията по иски за нарушение на лични права.

Първо, Апелативният съд подчертава, че съгласно член 448 от Гражданския кодекс ищецът не е задължен да докаже, че е понесъл здравословни вреди, а да покаже, че е претърпял нематериални вреди, причинени от нарушаването на личните му права. Второ, той трябва да представи доказателства, които показват степента на претърпените вреди. При определяне на обезщетението, съдът от своя страна трябва да вземе предвид фактори, като силата на

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

страданието, дали щетата е постоянна или необратима и дали е възможно ищецът да промени последствията, като прибегне до други гражданскоправни средства за защита. Трябва също да се вземе предвид естеството на нарушеното право, степента на виновност от страна на ответника и финансовото състояние на ответника. Философията на член 448 не се свежда само и единствено до обезщетение; друга нейна цел е ищецът да получи удовлетворение, което означава, че присъденото обезщетение трябва да представлява осезаема финансова санкция за ответника. Съдът обаче обяснява по-нататък, че като цяло присъжданите суми по член 448 би трябвало да са умерени и да отразяват преобладаващите обстоятелства в съответната страна. Те не бива да служат като източник за обогатяване на ищеца.

(ii) Решение на Върховния съд от 17 март 2010 г. (дело № II CSK 489/09)

53. На 17 март 2010 г. Върховният съд разглежда и допуска касационна жалба (*skarga kasacyjna*), подадена от лицето В.В. срещу решение на Апелативния съд Лодз от 22 април 2008 г. (дело № IАСа 221/08), като потвърждава отхвърлянето на първа инстанция на иска на ищеца за обезщетение за нарушение на личните му права, причинено от пренаселеност в затвора.

Съдилищата на по-долна инстанция установяват, че от края на 2005 г. до юли 2007 г., т.е. през период от около осемнадесет месеца, кандидатът е бил държан с още 16 и дори повече души в килия за 11 лишени от свобода. Те обаче преценяват, че тези условия не са в нарушение на член 40 (забрана за изтезания, жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание), член 41 (задължението за човешко отнасяне към задържани лица) и член 47 (правото на защита на личния живот) от Конституцията, а са били нормално последствие от изпълнението на наказанието и представляват форма на страдание, което нормално се свързва с изтърпяването на присъда „лишаване от свобода“. Управатана затвора е уведомила пенитенциарния съд за пренаселеността в заведението и необходимостта да се приложат мерките, предвидени в член 248 от Кодекса. Истина е, че не е бил определен конкретен срок за прилагането на тези мерки, но самият член 248 не предвижда такова задължение за определяне на конкретен срок. Жалбоподателят не е подавал пред съответната управа оплаквания във връзка с условията на задържане. Освен това той е отказал предложеното му прехвърляне в място за задържане от отворен тип, с което се е отказал от възможността да се подобри положението му.

С оглед на горепосоченото съдилищата установяват, че действията, предприети от управатана ответника, са били законосъобразни и не може да се считат за незаконни за целите на членове 23 и 24 от Гражданския кодекс.

54. Върховният съд отменя решението на Апелативния съд и връща делото за преразглеждане.

Като се позовава на предишно свое решение от 28 февруари 2007 г. (вж. параграфи 39-40 по-горе), съдът припомня принципа, че правото на дадено лице да бъде задържано в условия, при които се зачита достойнството му, несъмнено е едно от личните права и че действия в нарушение на това право могат да водят до отговорност за финансовия орган на държавата за целите на членове 24 и 448 от Гражданския кодекс.

Върховният съд обръща внимание, че при определяне на законосъобразността на действията на ответника Апелативният съд не е взел предвид дали са били спазени изискванията на член 248 от Кодекса. Първо, съдът не е установил дали става дума за „особено основателен случай“, както изисква разпоредбата, който да позволява на управатана затвора да настани ищеца в килия с пространство под минималното изискване за 3м². Фактът, че в затвора е имало временно пренаселване, без никакво обяснение за причините за възникналата ситуация, не е достатъчен, за да обоснове прилагането на член 248. Уведомлението за „особено основателен случай“ би

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

трябвало да се разбира като изключително или специално обстоятелство, а не просто като всяка една ситуация. Такива случаи биха могли да бъдат ситуационна засилена престъпността и повече присъди „лишаване от свобода“, наложено военно положение, извънредно положение, избухнала епидемия или настъпило природно бедствие. Това означава, че за да установи дали става дума за „особено основателен случай“, съдът не може да разчита на общото явление на пренаселеност в местата за лишаване от свобода на цялата територия на страната.

Освен това Апелативният съд не е подбрал правилно в констатацията си за това, че отсъствието на конкретен срок в член 248 освобождава ръководството от задължението да определи конкретен период, през който могат да се приложат мерките в случая на ищеца. И така съответното правило посочва „конкретен период от време“, което по никакъв начин не означава неопределен и необозрим във времето срок.

И накрая, Върховният съд се позовава на мотива, че ищецът, отказвайки да бъде прехвърлен в друг затвор, легитимира решението на управата да продължи настаняването му в килия с пространство под законовия минимум. Върховният съд подчертава, че това не може да оправдае незаконосъобразността на действията на управата. В този смисъл Върховният съд припомня, че съгласно член 30 от Конституцията присъщото и неотменимо достойнство на човека не може да бъде нарушено и че зачитането и защитата на това достойнство е задължение на властите. Този принцип има особено значение в ситуации, в които държавата налага репресивни мерки. Упражняването на правомощието не може да ограничава правото на достойнство и правото на задържани лица на човешко отношение към тях, тъй като тези права имат абсолютно естество.

(с) Настоящо положение в полските затвори

55. Данните относно общия капацитет на местата за лишаване от свобода в Полша, публикувани от Министерството на правосъдието – Централен съвет на Службата на затворите (налични на официалната интернет страница на Службата на затворите <http://www.sw.gov.pl>), показват, че в тези заведения могат да бъдат настанени до 85 000 души (представените от властите цифри показват от 80 733 до 85 048 души).

Според месечните статистически отчети на Министерството на правосъдието към 31 май 2010 г. броят на задържаните лица в полските затвори е 83 954, от които 88,33% изтърпяват присъди и 11,12% са задържани под стража; останалите лица изтърпяват краткосрочни присъди „лишаване от свобода“ за извършени административни закононарушения. Към 30 юни 2010 г. броят на задържаните лица е 82 697, а към 31 юли 2010 г. този брой спада на 81 351. В основни линии остава непроменено съотношението между изтърпяващите присъда „лишаване от свобода“ и задържаните под стража. За периода от януари до юли 2010 г. броят на лишените от свобода постепенно намалява – с 690 през май 2010 г. и с 1 257 и 1 346 съответно през юни и юли 2010 г.

56. На 13 юли 2010 г. Централният съвет на Службата на затворите публикува съобщение относно броя на лишените от свобода, в което се посочва, че към 5 юли 2010 г. броят на лицата в затворите и местата за задържане под стража не е надвишил общия капацитет на тези заведения в национален мащаб по смисъла на Наредбата от 2009 г. и че капацитетът за настаняване е използван на 98,4%, което означава, че вече няма пренаселеност.

57. На 6 септември 2010 г. е издадено друго подобно съобщение. В него се посочва, че към съответната дата капацитетът за настаняване е използван на 97,4%, което показва, че проблемът с пренаселеността е овладян. В обобщения статистически отчет от 6 септември 2010 г. се посочва, че общият капацитет на местата за задържане е 80 733 души и че броят на настанените в тях лица е 78 642.

ЖАЛБАТА

58. Жалбоподателят се жалва във връзка с член 3 от Конвенцията от пренаселеност и неадекватни условия на живот по време на задържането му.

ПРАВОТО

59. Жалбоподателят твърди нарушение на член 3 от Конвенцията по причина, че е бил настаняван в пренаселени килии и че държавата не му е осигурила адекватни условия на живот по време на лишаването чу от свобода.

Член 3 от Конвенцията гласи:

„Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне или наказание.“

А. Прилагане на процедурата за пилотно съдебно решение

60. Настоящото дело, подобно на 271 други сходни жалби срещу Полша, които все още се разглеждат от Съда на различни етапи на производството, се корени в същия повсеместен проблем, който произтича от недоброто администриране на полската пенитенциарна система и недостатъци в законовата уредба. В горепосочените пилотни съдебни решения по делата *Orchowski срещу Полша* и *Norbert Sikorski срещу Полша* Съдът установява, че тази ситуация е засегнала и може да засегне в бъдеще неопределен, но потенциално значителен брой лица, задържани под стража или изтърпяващи присъда „лишаване от свобода“ (вж. посоченото по-горе решение по дело *Orchowski*, § 147 и решение по дело *Norbert Sikorski*, §§ 149-150). Съдът установява също, че в продължение на много години – по-точно от 2000 г. поне до средата на 2008 г. – пренаселеността в места за лишаване от свобода и за задържане под стража в Полша показва наличието на структурен проблем с „практика, [която е била] несъвместима с Конвенцията“ (Пак там съответно § 151 и §§ 155-156).

61. В резултат от горепосочените заключения по член 46 от Конвенцията по отношение на естеството на нарушението на член 3, установено при пилотните дела, и общите мерки, предприетите от полската държава за решаване на системния проблем, който набелязва Съдът, включително чрез обезщетение за нарушения в миналото (Пак там, съответно § 152 и §157) и в съответствие с процедурата за пилотни съдебни решения, както е приложена от Съда, определението по настоящото дело неизбежно ще надхвърли обхвата на единствения интерес на индивидуалния жалбоподател и ще бъде валидно за всички следващи подобни случаи (вж. *Hutten-Czapska срещу Полша (merits)[GC]*, № 35014/97, ЕСПЧ 2006-VIII, § 238; и *Wolkenberg и други срещу Полша(dec.)* № 50003/99, 4 декември 2007 г. ЕСПЧ2007-..., §§ 32 и 35-36).

В. Възражения на Правителството във връзка с изчерпването на вътрешноправните средства за защита

62. Член 35, ал. 1 от Конвенцията в релеванната част на текста предвижда следното:

„Съдът може да разглежда даден случай само след изчерпване на всичките вътрешноправни средства за защита, в съответствие с общопризнатите норми на международното право...“

1. Сведения на Правителството

(а) По отношение на личното положение на жалбоподателя

63. Правителството признава, че през периода на задържането му жалбоподателят е прекарал 254 дни в килии, където не е бил спазено закононото изискване за минимално

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

пространство от 3м². То твърди обаче, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните мерки за защита, както предвижда разпоредбата на член 35, ал. 1 от Конвенцията.

Според Правителството в полското законодателство, действащо към момента на подаване на жалбата, са били уредени няколко правни средства, които са давали възможност на лицето да предяви пред националните власти иск по съществото на жалбата си по Конвенцията. На първо място, жалбоподателят е можел да използва правните средства за защита, предвидени в Кодекса за изпълнение на наказателните присъди, като обжалване на незаконосъобразно решение, издадено от ръководството на затвор, или оплакване пред съответния пенитенциарен съдия относно настаняване в дадена затворническа килия, или използване на възможността за подаване на оплакване относно условията в затвора пред органа, който отговаря за изпълнение на наказанията, или пред Омбудсмана.

64. Освен това, като отчита факта, че преди известно време жалбоподателят вече е бил преместван в килии, отговарящи на определените в полския закон стандарти, повече не е била налице ситуацията, която води до нарушение на член 3, и той е можел да заведе граждански иск по член 24 и 448 от Гражданския кодекс и да търси обезщетение за нарушения в миналото.

Наличието и ефективността на това правно средство за защита е потвърдено от Върховния съд в неговото пилотно съдебно решение от 27 февруари 2007 г. В това решение се посочват някои важни принципи, приложими във връзка с личните права на жалбоподателя, като правото на достойнство и на лично пространство в затворническата килия. На първо място, Върховният съд посочва, че тези права са защитени от разпоредбите на членове 23 и 24 от Гражданския кодекс и че задържано лице може да потърси обезщетение за нарушаването им поради пренаселеност в място за лишаване от свобода. Освен това Съдът посочва, че неудобството, изпитано от лице, настанено в препълнена килия, надхвърля границите на това, което може да се счита за неизбежен елемент от присъщото на задържането страдание. Съдът припомня, че при свързаните с пренаселеност съдебни дела тежестта на доказване се поема от ответника, управателна съответния затвор, която всъщност отговаря за осигуряването на адекватни условия на живот при лишаване от свобода.

65. Правителството се позовава и на решението по делото *Orchowski*, като припомня, че Съдът, като отчита основния принцип на субсидиарност, е стигнал до заключението, че в случаите, когато твърдяното нарушение не продължава повече и не може да бъде отстранено със задна дата, единственото правно средство за защита за кандидата е паричното обезщетение.

Като се вземе предвид горепосочената констатация на съда, искът за обезщетение за нарушение на лични права е бил адекватно, достъпно и ефективно правно средство за защита при обстоятелствата на настоящия случай. Съгласно член 442¹ от Гражданския кодекс такъв иск подлежи на тригодишен срок на давност, който започва от датата, на която е приключило твърдяното нарушение, т.е. когато задържаното лице или е било освободено, или е било настанено в условия, отговарящи на изискванията на член 3 от Конвенцията. На 26 ноември 2009 г. жалбоподателят е бил прехвърлен в затвора в Стрелце Ополские и от тази дата той е бил държан в килии, в които е спазено закономото изискване за минимално пространство 3 м². Следователно, на тази дата започва да тече срокът на давност за целите на търсенето от негова страна обезщетение за нарушение на личните му права и все още жалбоподателят може да използва това средство за правна защита, за да получи обезщетение за твърдяното нарушение на член 3 от Конвенцията.

С оглед на горепосоченото, Правителството прикани Съда да отхвърли жалбата за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита съгласно член 35, ал. 1 от Конвенцията.

(b) По отношение на други лица в подобно положение

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

66. На следващо място Правителството разглежда въпроса кога като цяло може да се приеме, че дадено правно средство за защита е достигнало изискуемата ефективност и достъпност по отношение на засегнати по сходен начин лица, т.е. когато е станало в действителност налично и би могло да се счита, че е достъпно и предлага разумни перспективи за други потенциални ищци.

67. Във връзка с това Правителството се позовава на развитието в практиката на полските граждански съдилища, описано в решението по дело *Orchowski*, и на констатациите на Съда относно развитието на релевантната съдебна практика (вж. параграфи 39-41 по-горе и цитираното по-горе дело *Orchowski*, §§ 82-83, 97, 108 и 154). Правителството подчертава, че, въпреки че след влизането в сила на Кодекса през 1965 г., искът за обезщетение по член 24 и 448 е „наличен“ и „достъпен“ като правно средство за защита, за консолидирана практика и тълкуване на тези разпоредби в полза на лицата, търсещи обезщетение за неадекватни условия на задържане, по-специално пренаселеност, може да се говори едва от 28 февруари 2007 г. – датата на решението на Върховния съд. Според Правителството тази дата трябва да се счита за съществена за преценката по въпроса за изчерпването на вътрешноправните средства при всички останали молби, свързани с подобни жалби.

68. Истина е, че преди тази дата са били подадени много жалби пред Съда. В светлината на установената практика на Съда обаче от жалбоподателя може също да се поиска да изчерпи дадено правно средство за защита след подаване на жалбата, при положение че още не е взето решение по допустимостта. Очевидно е, че това правно средство за защита не би могло да се използва в случаите, когато твърдяното нарушение на Конвенцията е приключило 3 години преди определението на Върховния съд, т.е. най-късно на 28 февруари 2004 г. И обратното, когато нарушението е приключило на която и да е дата след 28 февруари 2007 г., въпросният жалбоподател трябва да бъде насочен към полските съдилища, за да може жалбата му първо да се разгледа по същество на национално равнище. Същото правило би трябвало да важи и когато през периода от преустановяването на нарушението и произнасянето на решението на Върховния съд не е изтекъл тригодишният срок на давност.

2. Сведения на жалбоподателя

69. Жалбоподателят твърди, че постоянно е бил настаняван в пренаселени килии. Той посочва, че в затвора Брзег, където се намира понастоящем, не е спазено законовото изискване за минимално пространство 3 м²/човек. Освен пренаселеността, страдал от прекомерна горещина в килията през лятото поради липса на добра вентилация и от прекомерен студ през зимата поради липса на изолация на прозорците. В заведението не се предлагали образователни или културни дейности, тъй като предназначенията за целта стаи са били превърнати в килии заради постоянната пренаселеност.

70. Според жалбоподателя посочените от Правителството правни средства за защита не са ефективни и не биха могли да се считат за адекватни за целите на член 35, ал. 1 от Конвенцията, тъй като не могат да гарантират, че ще изтърпява присъдата си в условия, които отговарят на изискванията на националното законодателство.

Що се отнася до решението на Върховния съд от 28 февруари 2007 г., жалбоподателят е съгласен, че по същество в решението се признава, че съгласно член 24 от Гражданския кодекс лице, настанявано в пренаселени килии, има право да потърси защита на своето достойнство и личен живот в условията на задържане. След като обаче Върховният съд връща за преразглеждане делото на Апелативния съд, на ищеца по съответното дело не е било присъдено обезщетение за нарушение на личните му права.

Едва на 26 май 2008 г. – след повече от една година – Конституционният съд изрично потвърждава, че член 248 от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди е несъвместим с

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

членове 40-42 от Конституцията на Полша и че установеното положение в полските затвори показва системен проблем. В резултат от това след определението на Конституционния съд са променени Кодексът и съответните наредби и през декември 2009 г. са въведени нови разпоредби. Според новата процедура задържано лице може да подаде жалба срещу решение на управателна затвора да го настани в килия, където пространството на човек е под законния минимум от 3 м². По отношение на неговия случай обаче това правно средство за защита е нерелевантно, тъй като може да се използва едва след въвеждане на съответните изменения, и с оглед на системното естество на нарушението на член 3, както установява Съдът по делото *Orchowski*, не може да се счита за ефективно за целите на член 35, ал. 1 от Конвенцията.

И така, жалбоподателят призовава Съда да отхвърли искането на Правителството за недопустимост на жалбата на основание неизчерпване на вътрешноправните средства за защита.

3. Оценка на Съда

(а) Въпроси, които да разгледа Съдът

(i) Съдържание на възражението на Правителството

71. Възражението на Правителството е двустранно. От една страна, Правителството твърди, че към момента на подаване на жалбата, на 13 октомври 2008 г., жалбоподателят е можел да използва някои процесуални средства, които предоставя Кодексът за изпълнение на наказателните присъди, по-специално обжалване на незаконосъобразно решение, издадено от управателна затвора, или жалба до пенитенциарен съдия във връзка с настаняването му в пренаселена килия (вж. параграф 63 по-горе). От друга страна, Правителството посочва, че предвид това, че преди известно време жалбоподателят вече е бил преместен в килия, където е било спазено законното изискване за минимално пространство, условията на задържането му вече не са били в разрез с член 3 от Конвенцията и той е можел да потърси обезщетение за вреди поради нарушение в миналото по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс (вж. параграфи 63-65 по-горе).

72. Що се отнася до първата страна на възражението, Съдът отбелязва, че Правителството вече е разчитало на същите аргументи при делата *Orchowski* и *Norbert Sikorski* (вж. цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, § 96 и решение по дело *Norbert Sikorski*, §§ 100-101). Въпреки че при тези дела отхвърля възражението на Правителството най-вече поради това, че жалбоподателите всъщност са подали такива жалби пред управателна затворите (Пак там, съответно § 107 и §§ 111-112), Съдът посочва също, независимо от тези съображения, констатациите на Конституционния съд и на този Съд, че пренаселеността в полските места за задържане има структурно естество, „подкопава ефективността на всички налични вътрешноправни средства за защита, като ги превръща в теоретични и илюзорни неспособни да осигурят правна защита във връзка с жалбата на ищеца“ (Пак там, съответно § 111 и § 121). Това заключение важи в същата степен и за настоящия случай и други подобни, особено предвид това, че Правителството изрично признава съществуването и системния характер на проблема с пренаселеността в полските места за лишаване от свобода към съответния момент (Пак там, съответно § 146 и 148).

С оглед на горепосоченото тази част от възражението на Правителството следва да се отхвърли.

(ii) Развитие на национално равнище, които следва да се вземат предвид от Съда

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

73. Във връзка с това обаче Съдът би припомнил, че в решенията по дела *Orchowski* и *Norbert Sikorski*, като подчертава ограниченото въздействие от определенията на гражданските съдилища върху условията и се стреми да помогне на полската държава да изпълни задълженията си по член 46 от Конвенцията, Съдът насърчава ответника Правителството да разработи ефективна система за обжалване, зада може в бъдеще органите, упражняващи надзор върху местата за задържане, да реагират бързо на твърдения, подобни на изразените при настоящото дело, и по този начин да осигурят настаняването на задържаното лице в условия, които отговарят на изискванията на Конвенцията (Пак там, съответно § 154 и §§ 160-161).

Съдът отбелязва, че при изпълнението на решението на Конституционния съд полските власти, чрез измененията от 2009 г., въвеждат в Кодекса за изпълнение на наказателните присъди нови разпоредби, които уреждат подробни правила за временното настаняване на задържани лица в килии с пространство начовек под законовия минимум и правни средства за оспорване на прилагането на тази мярка (вж. параграфи 42-46 по-горе). Като отчита факта, че незабавното решение ще окаже влияние на допустимостта на други подобни дела, които още се гледат от Съда или подлежат на завеждане (вж. параграф 61 по-горе), Съдът счита за подходящо при разглеждането на настоящото дело да отчете тези развития на национално равнище.

(iii) Заключение

74. Съдът ще продължи разглеждането на възражението на Правителството по отношение на наличието и ефективността на гражданския иск по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс и ще вземе предвид въздействието на новите разпоредби от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди върху прилагането на правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита към други подобни дела.

(b) Принципи, които произтичат от съдебната практика на Съда

75. Особено важно е инструментите за защита, определени от Конвенцията, да бъдат в субсидиарно положение спрямо националните системи за гарантиране на правата на човека. Съдът изразява загриженост във връзка с надзора върху изпълнението от договарящите се страна задълженията им по Конвенцията. Той не може и не трябва да изнема ролята на договарящите се страни, които носят отговорността да гарантират, че уредените в нея основни права и свободи се зачитат и са защитени на национално равнище. Следователно, правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита е неотменна част от функционирането на системата за защита. Държавите са освободени от задължението да отговарят пред международен орган за действията си, преди да са имали възможност да използват националната правна система за уреждане на съответните въпроси, и при това положение тези, които искат да сезират Съда в качеството му на надзорен орган по отношение на жалби срещу дадена държава, са задължени първо да използват правните средства за защита, предвидени в националната правна система (вж. *Demopoulos и други срещу Турция*[GC], (dec.) № 46113/99, ЕСПЧ2010-..., § 69; и *Akdivar и други срещу Турция*, 16 септември 1996 г., § 65, *Reports* 1996-IV).

Съдът изрично подчертава, че не представлява първоинстанционен съд; нито има капацитет за такъв съд, нито е подходящо да функционира като международен съд, да се произнася по голям брой дела, което изисква установяване на материалните факти или изчисляване на размера на паричното обезщетение – и двете би трябвало както по принцип, така и на практика да се извършват в рамките на националното правораздаване (вж. *Demopoulos* пак там).

76. Правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита, определено в член 35, ал. 1 от Конвенцията, изисква жалбоподателят да има възможност да ползва правни

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

средства за защита, които да бъдат налични и достатъчни, за да осигурят защита срещу твърдени нарушения. Съществуването на съответните правни средства за защита трябва да бъде достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика, като, ако това не е така, те няма да са достъпни и ефективни.

В областта на изчерпването на вътрешноправните средства за защита тежестта на доказване се разпределя. Правителството, което твърди, че не са изчерпани националните средства, носи тежестта да удовлетвори Съда, че вътрешноправното средство за защита е било ефективно и налично на теория и на практика към съответния момент, т.е. че е било достъпно и е можело да осигури правна защита във връзка с елементите на жалбата на жалбоподателя и е предоставяло разумни шансове за успех. След като обаче е удовлетворена тази част от тежестта на доказване, жалбоподателят е този, който трябва да докаже, че в действителност посоченото от Правителството правно средство за защита е било изчерпано или че поради някакви причина е било неподходящо и неефективно за конкретните обстоятелства на случая или че е имало специални условия, които са го освободили от задължението да изпълни това изискване.

Освен това член 35, ал. 1 трябва да се прилага с известна степен на гъвкавост и без прекомерни формалности. Това, освен другото, означава, че трябва да отчита реалистично не само съществуването на формални вътрешноправни средства за защита в правните системи на съответните държави-страни по Конвенцията, но и общата правна и политическа среда, в която функционират тези средства, както и личните обстоятелства на жалбоподателя. (вж., освен другите власти, цитираните по-горе решение по дело *Akdivar и други срещу Турция*, §§ 66-69; решение по дело *Orchowski*, §§ 105-106 и решение по дело *Norbert Sikorski*, §110).

(с) Приложение на горепосочените принципи при настоящото дело

77. Съдът припомня, че вече е изразил някои констатации относно ефективността на гражданскоправните средства за защита и необходимостта да се разработи ефективна система за обжалване пред пенитенциарните органи в пилотните решения по делата *Orchowski* и *Norbert Sikorski*, постановени на 13 октомври 2009 г. Тези констатации, които са свързани с положението в Полша, както се е установило до тази дата, са обвързващи и валидни за Съда при оценката на фактите по настоящото дело и други дела, по които жалбоподателите представят подобни твърдения за нарушение на член 3 от Конвенцията по причина на пренаселеност в полските места за лишаване от свобода (вж. и параграфи 60-61 и 72-73 по-горе).

(i) По отношение на личното положение на жалбоподателя

78. Страните по делото дадоха отчасти различни сведения за условията на задържане на жалбоподателя (вж. параграфи 10-23). Жалбоподателят посочи, че постоянно е бил настаняван в килии, в които пространството на човек е било намалено под законовия минимум (вж. параграф 69 по-горе). Правителството призна, че понякога жалбоподателят е бил настаняван в пренаселени килии. Според неговата преценка общият период на задържането в условия, които не отговарят на изискванията на член 3, възлиза на 245 дни. От 26 ноември 2009 г. досега обаче жалбоподателят е бил настаняван в килии, в които е било спазено законовото изискване за минимално пространство от 3 м²/човек (вж. параграфи 63-65). В подкрепа на твърденията си Правителството предостави подробности за задържането на жалбоподателя във всеки затвор, като съответния брой килии, площта им, броя на лишените от свобода, периодите на задържане, осигуряването на престой на открито и/или други дейности (вж. параграфи 14-23 по-горе). За разлика от ответника, жалбоподателят даде само много общо описание на условията на задържането му и не предостави никакви документни или други доказателства, които или потвърждават неговите твърдения, или опровергават версията на Правителството.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

При това положение Съдът ще сеоснове на допускането, че от 26 ноември 2009 г. жалбоподателят е бил настаняван в килии, в които му е било осигурено поне минималното пространство според законното изискване.

79. По отношение на тази дата, както е релевантназа целите на член 35, ал. 1 от Конвенцията, Съдът ще определи дали при обстоятелствата на настоящото дело гражданският иск по член 24 и 448 от Гражданския кодекс за обезщетение за нарушение на личните права на жалбоподателя по причина на пренаселеност и нехигиенични условия на задържане може да се счита като ефективно правно средство за защита, което да подлежи на изчерпване.

Съдът припомня, че по принцип оценката за това дали са били изчерпани вътрешноправните средства за защита обикновено се извършва във връзка с датата, на която е подадена жалбата пред Съда (вж. цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, § 109; решение по дело *Norbert Sikorski*, § 108; ирешение по дело *Demopoulos и други*, § 87). Това правило обаче, както е посочвано по много други поводи, подлежи на изключения, които може да са обосновани от конкретните обстоятелства по отделното дело (вж. решение по дело *Demopoulos и други*, пак там, с по-нататъшните препратки). Сред такива изключения със сигурност има ситуации, когато след пилотно съдебно решение по същество, в което Съдът е установил системно нарушение на Конвенцията, държавата-ответник осигурява правно средство за защита, което на национално равнище да послужи като правна защита за подадени жалби от други лица в сходно положение (вж. решение по дело *Demopoulos и други* §§ 87-88; решение по дело *Broniowski срещу Полша (merits)* [GC], № 31443/96, §§ 191-193, ЕСПЧ2004-V; ирешение по дело *Nagovitsyn срещу Русия* № 27451/09 ирешение по дело *Nalgiyev срещу Русия* (№ 60650/09) (dec.), 23 септември2010 г., §§ 25-26 и 33-44). Съдът съответно отстоява виждането, че изключението важи за настоящото дело и следващи подобни дела, заведени пред Съда, които още не са били обявени за допустими, и че е подходящо да се оцени адекватността на правното средство за защита, на което е разчитало Правителството, в светлината на настоящото положение.

80. Правителството поддържа, че през 2007 г. гражданският иск по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс вече е имал достатъчно добри шансове за успешно прилагане, тъй като в основополагащото решение на Върховния съд от 27 февруари 2007 г. (вж. параграф 64 по-горе) е потвърдено недвусмислено наличието и ефективността на този инструмент.

Съдът не приема този аргумент. На първо място, той установи, че към датата 13 октомври 2009 г., когато са постановени решенията по делата *Orchowski* и *Norbert Sikorski*, практиката на националните граждански съдилища, при която се дава възможност на лишени от свобода да предявяват иски за обезщетение по тези разпоредби, все още се оформя като такава скоро след решението на Върховния съд. Освен това Съдът подчерта значимостта на правилното прилагане от гражданските съдилища на принципите, посочени в това определение (вж. цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, § 154 и решение по дело *Norbert Sikorski*, § 159). Тези заключения дойдоха в резултат от различията в тълкуването на съответните законови разпоредби, по-специално в контекста на законосъобразността на мерките за намаляване на пространството в килиите, приложени от ръководствата на затворите (Пак там, съответно § 108 и §§ 115-116). Както показват примерите с посочените по-горе съдебни решения, някои съдилища дори неотдавна са приели действията на ръководствата на затвори като законни и законосъобразни независимо от определението на Конституционния съд от 26 май 2008 г. (вж. параграфи 29-33 и 52-53 по-горе). Факт е, че е започнал да нараства броят на съдебните решения, при които се прилага принципът, определен от Върховният съд през 2007, особено от 2008 г. насам (вж. параграфи 41 и 47-52 по-горе; цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, §§ 83 и 108 и решение по дело *Norbert Sikorski*, §§ 73 и 116). Не може обаче да се каже, че преди Върховният съд да постанови второто си решение на 17 март 2010 г., е имало напълно консолидирана, последователна и добре установена практика на гражданските

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

съдилища по отношение на тълкуването и прилагането на член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс в случаи, засягащи пренаселеността в затворите – практика, която недвусмислено да потвърди ефективността на това правно средство за защита за целите на член 35, ал. 1 от Конвенцията. Това съдебно решение наистина подчертава общите приложими принципи, както са посочени в определението от 2007 г. и, което е по-важно, дава допълнителни насоки за това как гражданските съдилища да проверяват и оценяват основанията за прилагане на извънредни мерки, които да позволяват на управателите на затворите да намаляват предвиденото в закона минимално пространство в килиите по член 248 от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди. Впоследствие то е станало материален елемент, който е задължителен за укрепване на съществуващата до момента практика.

81. Във връзка с обстоятелствата по настоящото дело Съдът припомня, че въз основа на представените доказателства е приел, че от 26 ноември 2009 г. жалбоподателят е бил настаняван в килии, в които е бил спазен законовият минимум за минимално пространство (вж. параграф 78 по-горе). Като се има предвид това и изложеното по-горе заключение, както и фактът, че все още не е изтекъл 3-годишният срок на давност по полския закон (вж. параграфи 38 и 65 по-горе), жалбоподателят би трябвало да бъде помолен, преди да бъде разгледан от Съда искът му по Конвенцията, да потърси възмездяване на национално равнище и да заведе граждански иск за обезщетение за нарушение на личните му права по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс.

82. От това следва, че жалбата следва да се отхвърли съгласно член 35, алинеи 1 и 4 от Конвенцията поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита.

(ii) По отношение на други подобни жалби

(α) Граждански иск

83. Сега Съдът би желал да определи какви последствия би трябвало да произтекат от горното заключение по отношение на действителни или потенциални жалбоподатели с подобни случаи.

84. Както е посочено по-горе, има 271 дела пред Съда, по които жалбоподателите поставят сходни по същество искове, като твърдят, че е нарушен член 3 поради това, че в различни моменти и за различни периоди са били засегнати неблагоприятно от същия структурен проблем в резултат от настаняване в пренаселени, нехигиенични килии (вж. параграф 60 по-горе).

Правителството посочи, че гражданският иск по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс има действие със стара дата, в смисъл че, предвид срока на давност, може да бъде заведен до 3 години след края на твърдяното нарушение на Конвенцията. Правителството прикани Съда да се произнесе, че когато вече не е налице положението, довело до нарушението, независимо в кой момент след решението на Върховния съд от 28 февруари 2007 г., съответните жалбоподатели следва да бъдат насочвани към националните съдилища и от тях да се изиска първо да използват гражданско-правните средства за защита (вж. параграф 68 по-горе).

85. Предвид горепосоченото заключение обаче, че това правно средство за защита може да се приеме като ефективно за целите на член 35, ал. 1 само от 17 март 2010 г. насам (вж. параграф 80 по-горе), Съдът счита, че само от кандидатите, за които още не е изтекъл 3-годишният срок на давност и които на датата на постановяване на това решение все още разполагат с адекватно време да подготвят и да заведат граждански иск за нарушение на лични права, може да се изиска разумно да използват това средство. Да се твърди нещо различно, би означавало, че жалбоподатели, които добросъвестно са подали жалби пред Съда към момента,

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

когато все още е имало съмнение относно ефективността на действието на правното средство за защита, е нямало да могат да се възползват ефективно и пълноценно от него и са щели да останат без възмездяване за претърпените системни нарушения.

В практически план Съдът счита, че по принцип във всички случаи, когато през юни 2008 г. твърдяното нарушение или е било коригирано чрез настаняване на жалбоподателя в условия в съответствие с Конвенцията, или е било преустановено *ipso facto* резултат от освобождаването на жалбоподателя, съответните жалбоподатели следва да заведат граждански иск за обезщетение по член 24 във връзка с член 448 от Гражданския кодекс.

За избора на тази конкретна дата Съдът се е водил, от една страна, от собствената си съдебна практика, която изисква от него да прилага член 35, ал. 1 с известна степен на гъвкавост и да отчита реалистично средата, в която функционират вътрешноправните средства за защита (вж. параграф 76 по-горе), и, от друга страна, от последствията от констатациите му при разглеждането на пилотните дела *Orchowski* и *Norbert Sikorski*. В тези решения Съдът заключава, че „в продължение на много години от 2000 г. поне до средата на 2008 г. в резултат от пренаселеността в полските затвори и места за задържане под стража се установява структурен проблем, който се състои в „практика, [която е] несъвместима с Конвенцията“ (вж. цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, § 147; решение по дело *Norbert Sikorski*, § 156 и параграф 60 по-горе). Въпреки че Комитетът на министрите е този, който в изпълнение на функциите си по член 46 от Конвенцията ще определи дали и, ако да, в какъв мащаб и за какъв период от време след тази дата е продължил проблемът с пренаселеността (Пак там, съответно § 89 и §90; параграфи 55-57 по-горе), през юни 2008 г. системното нарушение на член 3 вече е установено като такова от Конституционния съд в основополагащото му решение от 26 май 2008 г. (вж. цитираните по-горе решение по дело *Orchowski*, §§ 85 и 123 и решение по дело *Norbert Sikorski*, §§ 79-88 и 132), което Съдът преценява като релевантен фактор, който следва да се вземе предвид в общия контекст на функционирането на съответното вътрешноправно средство за защита. Друг релевантен фактор в този контекст е, както е посочено по-горе, необходимостта жалбоподателят да разполага с адекватно време, за да има реалистично възможността да използва това правно средство за защита. Във всички случаи, когато твърдяното нарушение е преустановено през юни 2008 г. или по-късно, срокът за подаване на гражданските им иски изтича най-рано през юни 2011 г., което предвид датата на приемане на настоящото решение предоставя достатъчно време за ефективно използване на правно средство за защита пред национален граждански съд.

(β) Нова процедура по Кодекса за изпълнение на наказателните присъди

86. Като отчита фактите, както са установени по настоящото дело, по-специално констатацията, че след 26 ноември 2009 г. жалбоподателят вече не е бил настаняван в пренаселени килии, от Съда не се изисква за целите на настоящите дела да се произнеса по ефективността на жалбата по член 110, ал. 2, буква (f) от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди, въведена в националното законодателство на 6 декември 2009 г. Въпреки това Съдът намира за необходимо да се позове на това правно средство за защита във връзка с потенциалното общо въздействие върху разглеждането на подобни жалби в бъдеще.

87. По силата на член 46, Комитетът на министрите е този, който ще оцени новата процедура от гледна точка на общите мерки, предприети от полската държава в изпълнение на пилотните решения по дела *Orchowski* и *Norbert Sikorski*. Съдът обаче не може да не отбележи, че измененият член 110, ал. 2 не само посочва конкретно обстоятелствата, при които може да се намали предвиденото в закона минимално пространство и определя срокове за прилагането на тази мярка, но предоставя на задържаното лице и ново правно средство, което му позволява да оспорва решение на администрацията на затвора за намаляване на пространството в килията.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ДЕЛО ҪАТАК СРЕЩУ ПОЛША

Като отчита характеристиките на тази процедура и без да нарушава разглеждането й при конкретните обстоятелства на следващи жалби пред него, при бъдещи дела, при които жалбоподателите твърдят, че е нарушен член 3 по причина на пренаселеност, не може да се изключи, че Съдът може да изиска от тях да използват новата система на обжалване, въведена от Кодекса за изпълнение на наказателните присъди.

Поради тези съображения, Съдът единодушно

Обявява жалбата за недопустима.

Lawrence Early
Секретар

Nicolas Bratza
Председател